

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

*Марія Ткачівська
(Івано-Франківськ)*

ПРИКМЕТНИКИ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Розглядаються прикметники поведінки та здійснюється їх семантичний аналіз. За допомогою прикладів та результатів статистичних досліджень встановлюються семантичні зв'язки прикметників та частота їх вживання у художніх творах німецьких, австрійських та австрійських авторів.

Ключові слова: прикметники поведінки, семантичний аналіз, частота вживання, сполучуваність.

Рассматриваются прилагательные поведения и осуществляется их семантический анализ. С помощью статистических методов устанавливаются семантические связи прилагательных и частота их употребления в художественных произведениях немецких, австрийских и швейцарских авторов.

Ключевые слова: прилагательные поведения, семантический анализ, частота употребления, сочетаемость.

The article deals with the adjectives of behaviour and their semantic analysis. Semantic relations of adjectives and the frequency of their usage in the works of German, Austrian and Swiss writers are determined on the basis of examples and statistic research.

Key words: adjectives of behaviour, semantic analysis, frequency of use, combinability.

Німецька мова має у своєму розпорядженні широку тематичну групу ад'єктивів для характеристики поведінки людини. При цьому неможливо обійтися без прикметників як із позитивним, так із негативним позначенням ознак, які є невід'ємною складовою частиною характеристики особи. У нашому дослідженні мова йтиме про прикметники на позначення поведінки, визначені формулою „відповідати/не відповідати загальноприйнятим правилам суспільства”.

Одним із домінуючих у цій лексико-семантичній групі є семантичний компонент „ставлення до людей”, який визначає поведінку людини і стосується дотримання прийнятих норм та звичаїв суспільного співжиття. Він об’єднується навколо антонімічних значень *дотримуватися* – *не дотримуватися певних правил* і включає в себе лексику, організовану навколо трьох значень: поводження з людьми, заходи покарання та ставлення до людей. За поводженням з іншими люди поділяються на суворих та поблажливих. Лексеми, які визначають людські взаємини та доброзичливе ставлення до людей (*freundlich, höflich* і т.д.), протиставляються негативно забарвленим лексемам (*grob, unfreundlich* і т.п.). У нашій роботі зупинимося на тих прикметниках, які характеризують людину як з позитивної, так і з негативної сторони: *vornehm, nett, freundlich, höflich, schwächling* та інші. Зауважимо, що лексика, яка представляє позитивні якості, представлена ширше. Окремі з прикметників подають розгорнуту картину поведінки людини, інші ж розкривають її більш стисло. Наприклад: *ein höflicher Mann* (вихований, ввічливий, позбавлений брутальності, грубіяництва, різкості чоловік), *eine vornehme Frau* (вихована, мила серцю, позбавлена необачливих кроків у поводженні з іншими жінка).

Негативно забарвлені лексеми (*unerzogen, höhnisch, vulgär* і т.п.) демонструють негативну поведінку людини: неввічливий, мужикуватий, неделікатний, некоректний, безтактовний, не має вихованості, стриманості, розважливості, чемності; грубий, неприязний, нелюб’язний, недружній.

Ставлення до інших людей проглядається також у заходах покарання та впливу *unbarmherzig – verständlich*. Перший прикметник даної антонімічної пари позначає сувору, нещадну, лядну людину. Схоже семантичне забарвлення має прикметник *böse*, що характеризує гнівливих, страхітливих людей за наслідками їх впливу на інших. Прикметник *verständlich* має широке значення без власного конкретизування у поводженні з людьми і належить до позитивно забарвлених лексем.

До характерних прикметників, що представляють позитивне судження про поведінку людини, варто також віднести *nett: ein netter Mensch, ordentlich: ein ordentlicher Neffe*.

Незважаючи на потребу в літературі отримувати уяву про рівень суспільного життя на основі ставлення одних людей до інших

із оцінкою „відповідає/не відповідає загальноприйнятим нормам поведінки”, при аналізі німецькомовних творів австрійських, швейцарських та німецьких сучасних авторів простежується порівняно незначна частотність вживання прикметників поведінки (0,45 % із 4134 проаналізованих одиниць), що засвідчує неприналежність ад’єктивів до ядра ЛСГ.

У корпусі досліджуваних одиниць найпоширенішими виразниками позначень поведінки є прикметники, які виражають психологічні та поведінкові параметри, пов’язані з радістю, задоволенням, щирістю, болем, вираженням агресії, страху, зміною міміки обличчя, потребою самозахисту, які не завжди є об’єктивним інструментом стану людини: *bohrender Blick*, *stechende Augen*.

Серед прикладів, що позначають негативну характеристику поведінки людини, переважає сполучуваність *zänkisch* у поєднанні здебільшого з іменником *Frau*: *eine zänkische Frau*. З іменником *Mann* сполучається ад’єктив *brutal*, дієприкметник I *verärgert*: *ein brutaler Mann*, *ein verärgertes Mann* та ін. Сполучуваність, що позначає негативну характеристику людини, визнана статистичним аналізом мало-частотною і такою, що не утворює суттєвих зв’язків (*ein grimmig blickender Mann* (Günter Grass), *eine mannstolle Frau* (Günter Grass)).

Прикметник *höflich*, його семантичні відтінки та частотність вживання

Прикметник *höflich* позначає ознаку ввічливої, делікатної, уважної та чуйної людини. Незважаючи на таку позитивну оцінку, частотність його вживання не є високою, а сполучуваність налічує тільки один суттєвий зв’язок: *höflich* + *Mädchen* ($K = 0,62$).

Проте зустрічається ряд інших зв’язків, які не є суттєвими. Наприклад:

Mann erinnert sich an die höflichen Zuhörer früherer Dörfer (Martin Walser).
Angestellte mit höflichen, glatten Gesichtern (Friedrich Dürrenmatt).

Ця підгрупа найбільш адекватно описується антонімічною парою *höflich* – *unhöflich*. Негативно забарвлена лексема *unhöflich* не реалізується у суттєвих зв’язках.

Схожа частотність вживання спостерігаються і в двох наступних прикметників: *freundlich* та *vornehm*.

Прикметник *nett*, його семантичні відтінки та частотність вживання

1) приємний, ласкавий, люб'язний: ein netter Blick (Vicki Baum);

2) гарний, вродливий, вабливий, славний, привітний: eine nette Frau (Johannes Mario Simmel).

Статистичний аналіз виявляє дві суттєві сполучуваності з прикметником *nett*:

1) *nett* + Frau ($\chi^2 = 427,50$; $K = 0,32$); 2) *nett* + Mensch ($\chi^2 = 520,48$; $K = 0,35$). Наприклад:

Eigentlich war er *ein netter Mensch* (Vicki Baum).

Прикметник *freundlich*, його семантичні відтінки та частотність вживання

Прикметник *freundlich* позначає привітну, приємну, миловидну, гречну, галантну, делікатну, виховану людину. Єдиним його суттєвим зв'язком є *freundlich* + Frau ($\chi^2 = 389,68$; $K = 0,31$).

Існує ціла низка прикладів сполучуваності іменників із прикметником *freundlich*. Наведемо кілька прикладів:

Sie sah mit ziemlich *freundlichen Augen* den jungen schüchternen Mann an (Vicki Baum).

Ein freundliches Wort, ein Scherz hätte F zur Vernunft gebracht, doch A verachtete F (Friedrich Dürrenmatt).

Компаративні прикметники на позначення поведінки людини представляють верхню позицію щодо норми ввічливості: *ein sauerfreundliches Lächeln*, *eine stockfreundliche Frau*.

Спресований прикметник *menschenfreundlich*, утворений від словосполучення *freundlich zu den Menschen* і перенесений на предмет, не втрачає своє основне конотативне значення і в контекстуальній реалізації засвідчується формулою *приємний для людини*”:

„Sie vergessen den Petet-Paysan-Rasierapparat und die Petit-Paysan-Geburtszange, Madame Bieler, laute *menschenfreundliche Gegenstände*“ (Friedrich Dürrenmatt).

Семантичну протилежність із від'ємним значенням становлять ад'єктиви *feindlich*, *weltfeindlich*. Наприклад:

Warum war denn Alissa so gottesfürchtig und *weltfeindlich* geworden (Martin Walser).

Прикметник *vornehm*, його семантичні відтінки та частотність вживання

Прикметник *vornehm* позначає скромну, ввічливу особу, варту пошанування та наслідування, яка дотримується важливих життєвих принципів та загальноприйнятих правил поведінки. Корпус досліджуваних одиниць засвідчує сполучення ад'єктива *vornehm* з такими іменниками: *Frau, Kind, Mensch, Bewegung*. Найсуттєвішим зв'язком є *vornehm + Frau* ($\chi^2 = 427,50$; $K = 0,32$) (*Junge und sicher auch vornehme Frau* (Martin Walser)), що демонструє пошанування шляхетної поведінки жінки у сучасній німецькій літературі.

Наведемо ще кілька прикладів з прикметником поведінки *vornehm*:

Könnte doch sein , daß sie die alle Patienten für *vornehme Leute* hielt... (Martin Walser).

...du bist mein Bruder, und ich weiß, daß du im Grunde deines Herzens ein *guter* und ein *stiller Mensch* bist, ein *vornehmes Wesen*“ (Friedrich Dürrenmatt).

Інші прикметники, що позначають поведінку людини, їх семантичні відтінки та частотність вживання

Увага до манер людини, її ставлення до оточуючого середовища спонукає до формування її образу в сучасній літературі. Її опис не обмежується формулою „дотримуватися/не дотримуватися певних норм поведінки”, тобто зовнішнім ознакам характеристики людини, а також формує позначення внутрішніх її ознак та визначенню плюсових чи від'ємних її якостей, визначених формулою „бути сповненим чого-небудь”: люб'язності, прихильності, делікатності, чемності, злості, ворожнечі, гніву. Наприклад:

Sein vom Silberbärtchen beleuchtetes Heerenlächeln also lächelte Herr Grossinger über unser *vulgäres Geschrei* hinweg. (Martin Walser)

Ich zwang mir ein *höhnisches Grinsen* ins Gesicht und löste in der mir angemessener Sie sehen aus als eine Art *flegelhafter Brüder*. (Martin Walser).

Такі ад'єктиви представлені в сучасній німецькомовній літературі недомінантною кількістю і формують периферійні ділянки дослідження.

Яскравим прикладом позитивної характеристики поведінки людини є наступні малочастотні словосполучення:

Er wäre jetzt *ein braver König* von Korinth (Friedrich Dürrenmatt).

Die über diesen *vorbildlichen Gegenstand* in der Gemeinde verbreitet wurde (Friedrich Dürrenmatt).

Значну увагу автори приділяють у поведінці людини її рухам. Це засвідчують такі приклади:

..wie ein Nerv, der jede *gescheiterte Bewegung* registrierte... (Martin Walser).

...da ließ auch er die angestaute Luft aus den immer noch vorsichtig *bremsenden Lippen* strömen (Martin Walser).

Vom Schweizer ist nur noch *eine schwörende Hand* übrig, auf was sie schwor... (Friedrich Dürrenmatt).

Незважаючи на незначну кількість суттєвих сполучуваностей та невисоку частотність вживання прикметників поведінки, їм притаманна різноплановість, використання у прямому та переносному, позитивному та негативному значенні. Ця група прикметників не належить до ядра лексико-семантичного поля, однак вона варта уваги дослідників, оскільки поведінка людини є одним із показників її інтелектуального та культурного рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / Левицкий В. В. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 264 с.
2. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики : учеб. пособие / Левицкий В. В. – Черновцы : Изд-во ЧГУ, 1989. – 156 с.
3. Німецько-український фразеологічний словник. У двох томах / Укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – Том I. – К. : Рад. шк., 1981. – 416 с.
4. Немецко-русский синонимический словарь : ок. 2680 рядов / И. В. Рахманов, Н. М. Минина, Д. Г. Мальцева, Л. И. Рахманова. – М. : Рус. яз., 1983. – 704с.